

CERTEC INTERNRAPPORT 2020:1

Multisensoriska sinnesrum i Sverige – resultatet av en enkätundersökning inom ramen för det nordisk-baltiska SPEDUCULT-projektet

Bakgrund och kontext för dokumentet

Detta är en rapport inom det nordisk-baltiska SPEDUCULT-projektet som pågick mellan 2017 och 2019. I projektet ingick personer med anknytning till multisensoriska miljöer (även kallat Snoezelen, sinnesrum eller MSE) från Sverige, Norge, Danmark, Finland och Estland. Från Sverige deltog personal från Eldorado i Göteborg och Certec vid Lunds universitet. Projektet var inriktat på nätverksskapande och erfarenhetsutbyte mellan de olika länderna, men också på att undersöka och sprida information om hur dagens praktik kring multisensoriska miljöer ser ut. Detta gjordes genom en enkät som spreds i alla de deltagande länderna - denna rapport fokuserar främst på de svenska resultaten.

Multisensoriska sinnesrum i Sverige – resultatet av en enkätundersökning inom ramen för det nordisk-baltiska SPEDUCULT-projektet

Bitte Rydeman, Carina Rådenmark och Maria Olsson

Publicerad: 2020-03-23

Referens för den publicerade versionen (APA)

Rydeman, B., Rådenmark, C. & Olsson, M. (2020). *Multisensoriska sinnesrum i Sverige – resultatet av en enkätundersökning inom ramen för det nordisk-baltiska SPEDUCULT-projektet*. Internrapport Certec, Vol. 2020:1. Certec, Lunds universitet.

ISSN 1101-9956

ISRN CERTEC-IR-20/1-SE

Internal report Certec, LTH nr 1:20, 2020

Länk till publikationen

<http://www.certec.lth.se>

Adress

Certec, Institutionen för Designvetenskaper

Lunds universitet

Box 118, 221 00 LUND

+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Multisensoriska sinnesrum i Sverige

- resultatet av en enkätundersökning inom ramen för det nordisk-baltiska SPEDUCULT-projektet

Bitte Rydeman, Carina Rådenmark och Maria Olsson, 2020

Förord

Den här rapporten är resultatet av många människors engagemang för sinnesrum, hur de kan utformas och användas och den betydelse de kan ha i människors liv. Det engagemanget fanns i rikt mått i SPEDUCULT-projektet, det projekt där vi tillsammans tog fram de frågor som ingår i den enkät som presenteras här. Vi vill rikta ett stort tack till alla som var med i SPEDUCULT och som så frikostigt delade med sig av sina kunskaper, idéer och erfarenheter. Vi vill också rikta ett stort tack till alla som har svarat på enkäten om sinnesrum och genom det gett oss en inblick i hur det ser ut på olika håll i Sverige och i de andra medverkande länderna. Utan era enkätsvar hade vi fortfarande vetat mycket lite om hur andra som har sinnesrum arbetar. Eftersom det saknas ett riksomfattande nätverk för sinnesrum i Sverige har det varit svårt att hitta kunskap om andras arbete och att hålla kontakt med andra inom området. Vi hoppas därför att ni ska finna enkätsvaren lika intressanta och lärorika som vi har gjort, både de från Sverige och de från Danmark, Norge, Finland och Estland. Vi hoppas också att denna rapport och den enkät som ligger bakom den, kan utgöra ett steg på vägen mot en ökad samverkan kring sinnesrum och snoezelen i Sverige.

Lund och Göteborg den 23 mars 2020

Bitte Rydeman, Certec, Lunds universitet
Carina Rådenmark och Maria Olsson, Eldorado, Göteborgs stad

Innehållsförteckning

Förord	2
Innehållsförteckning.....	3
Sammanfattning	4
Inledning	5
Vad menas med Snoezelen, sinnesrum och MSE?	5
Snoezelen som metod	6
Forskning om Snoezelen	7
Enkät om sinnesrum i Sverige: Metod	9
Resultat	10
Verksamheter med sinnesrum	10
Personal	10
Målgrupp för verksamheterna	11
Typ av verksamhet	11
Vad händer i sinnesrummen?	12
Utrustning i rummen	14
Metoder och teoretisk förankring	15
Mål med sinnesrummen	16
Fördelar med sinnesrum	18
Personalens utbildning	19
Deltagare i sinnesrummen	20
Krav på kunskap hos medföljare i sinnesrummen	22
Utbildning i sinnesrum	22
Design av sinnesrum	23
Nätverk för sinnesrum	26
Enkätsvaren i ett Nordiskt/Baltiskt perspektiv	27
Sammanfattning av svar från alla fem länderna	27
Skillnader i svar angående mål och metoder	27
Mål med att använda sinnesrum i verksamheten	28
Metoder och teoretisk förankring	29
Diskussion	30
Slutsatser	31
Referenser	32

Sammanfattning

Inom det nordisk-baltiska projektet SPEDUCULT skickades det ut en enkät till personer och verksamheter som arbetar med multisensoriska miljöer/sinnesrum i Sverige. De som svarade arbetade huvudsakligen inom verksamheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning, såsom särskilda centra för sinnesstimulering, daglig verksamhet, habilitering eller skola. Svaren kom från 27 olika orter i Sverige och beskrev detaljerat vad som händer i sinnesrummen, vilken utrustning som används, målsättning, metoder, vad som ligger bakom rummens utformning och vilken utbildningsbakgrund personalen som arbetar med sinnesrummen har. Det framgick att erfarenhetsutbyte mellan verksamheter och att lära av andra som arbetar med sinnesrum är en dominerande strategi för att få ny kunskap. Samtidigt saknas det ett rikstäckande nätverk för personal som arbetar med sinnesrum och det finns ingen längre eller certifierad utbildning i Sverige som är inriktad på arbete med multisensoriska sinnesrum, Snoezelen eller sinnesstimulering.

Inledning

Mellan september 2017 och december 2019 pågick ett nordisk-baltiskt projekt kallat SPEDUCULT¹, med deltagare från nio olika verksamheter med anknytning till multisensoriska miljöer/sinnesrum (MSE) i Sverige, Norge, Danmark, Finland och Estland. Projektet bedrevs inom ramen för Nordplus Horizontal och leddes av Merja Saarela vid Häme University of Applied Sciences (HAMK) i Finland. Målet med projektet var att stärka det nordisk-baltiska nätverket inom MSE-området, med fokus på sociokulturella aspekter. Projektet har bedrivits genom möten i de olika länderna, studiebesök, onlinemöten och mailkonversationer. För att få ökad kunskap om läget för MSE i Norden och delar av Baltikum har det tagits fram en enkät som översatts och besvarats i alla fem länderna. De svenska svaren på enkäten presenteras och diskuteras i den här rapporten, som inleds med en översikt över området och en beskrivning av aktuell forskning inom MSE. Ett flertal internationella rapporter från projektet är på gång att publiceras via HAMK unlimited².

Vad menas med Snoezelen, sinnesrum och MSE?

Snoezelen växte fram under 1970-talet, genom det arbete med olika typer av sinnesstimulering som bedrevs i Nederländerna³. Namnet Snoezelen är en kombination av de holländska orden för sniffa (snuffelen) och slumra eller dåsa (doezelen) och myntades av Hulsegge och Verheul 1987. Målgruppen var personer med flerfunktionsnedsättning, som har behov av hjälp och stöd i stora delar av vardagen, begränsad möjlighet till verbal kommunikation och begränsade möjligheter att förflytta sig själva till och från olika typer av sinnesintryck⁴. De riskerar därför både över- och understimulans av sinnesintryck i vardagen och de kan också uppfatta sin omgivning annorlunda än andra. Numera har målgruppen vidgats, så att Snoezelen på många håll används inom så skilda områden som psykisk hälsa, demens, förvärvad hjärnskada, autism, intellektuell funktionsnedsättning och förlossning⁵.

¹ <https://www.hamk.fi/projects/speducult/?lang=en>

² <https://unlimited.hamk.fi/category/multisensory-environment-mse/#>

³ Eijgendaal, M., Eijgendaal, A., Fornes, S., Hulsegge, J. E., Mertens, K., Pagliano, P., ... & Vogtle, L. K. Multi Sensory Environment (MSE/Snoezelen)–A Definition and Guidelines. *Rehabilitation*, 24(4), 175-184.

⁴ Ivarsson, M. (2017). Sinnesstimulans som habiliteringsinsats för personer med omfattande funktionsnedsättningar. Specialistarbete för psykologer, Habilitering och Hälsa, Stockholms läns landsting.

⁵ Cameron, A., Burns, P., Garner, A., Lau, S., Dixon, R., Pascoe, C., & Szafraniec, M. (2019). Making sense of multi-sensory environments: a scoping review. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1-27.

Kännetecknande för Snoezelen är att det är uppbyggt kring olika **sinnesrum**, där utrustning, färgsättning, belysning, ljud och dofter kretsar kring ett särskilt tema och ger sinnesstimulans för olika modaliteter. Målet kan vara att erbjuda avslappning och välbefinnande, men det kan också vara att väcka och stimulera till aktivitet⁴.

MSE står för Multi Sensory Environment (multisensorisk miljö) eller Multi Sensory Enrichment (multisensorisk berikning) och MSE används ofta med samma betydelse som Snoezelen. Både Snoezelen och MSE används till exempel på internationella Snoezelenföreningen ISNAs hemsida⁶.

Snoezelen som metod

I Snoezelen brukar en besökare med funktionsnedsättning komma tillsammans med en medföljare, som kan vara en familjemedlem eller personal⁴. Medföljarna brukar fungera som möjliggörare och uppdraget är ofta att läsa av besökaren och försöka tolka denne så att det blir besökaren som styr, inte medföljaren⁷. Vissa menar att det är just det icke-styrande förhållningssättet som leder till goda effekter och, att det inte finns något uttalat terapeutiskt eller pedagogiskt mål⁸. Inom vissa verksamheter kan ett sådant förhållningssätt ställa till problem, om det till exempel finns krav på en vårdplan eller pedagogisk plan med klart uppställda mål⁴.

För att värna ursprungstankarna med Snoezelen, fastställdes 2010 ett konceptuellt ramverk, som innehöll en arbetsmodell och universell definition³. De som deltog i det arbetet var en grupp professionella som hållit på länge med Snoezelen och som var oroliga för att vissa nya tillämpningar skedde på ett så kontrollerat sätt att det bröt mot ursprungstankarna. Detta var vad de kom fram till:

- Snoezelen ska ses som ett medel för kommunikation, som är uppbyggt kring naturlig multisensorisk stimulering. Denna ska vara tillgänglig, kravlös, meningsfull, trygg och behaglig. Den ska baseras på besökarens behov och intressen och dennes egna val. Den ska också stärka personens egenmakt. Centralt är också respekt, jämlikhet och människovärde.
- En konstgjord miljö kan ge mer riktade och anpassade sensoriska stimuli än den naturliga. Genom att miljön är strukturerad och förutsägbar kan individen lära sig att hantera sina sinnesintryck bättre.
- Snoezelen-miljöer kan vara både passiva och interaktiva och ge möjlighet till upplevelse av orsak-verkan. Det som händer i rummet sker genom samspel mellan deltagaren, den kunniga medföljaren och själva miljön (tre samverkande aspekter

6 Isna MSE <https://isna-mse.org/>

7 Lotan, M. (2006). Snoezelen and Down syndrome. Physical therapy intervention, theoretical background and case study. International Journal on Disability and Human Development, 5(4), 385-390.

8 Hogg, J., Cavet, J., Lambe, L., & Smeddle, M. (2001). The use of 'Snoezelen' as multisensory stimulation with people with intellectual disabilities: a review of the research. Research in developmental disabilities, 22(5), 353-372.

som ofta illustreras som en triangel). Snoezelen kan antingen utövas som en fritidssysselsättning, ingå i undervisningen, eller vara en del av en intervention.

Forskning om Snoezelen

Den forskning som bedrivits om effekterna av sinnesstimulans i Snoezelenmiljö har ofta för låg kvalitet för att man ska kunna dra generella slutsatser. Det menar Ivarsson, Hirvikoski & Eliasson⁴, som gjort en översiktsstudie om Snoezelen. De fann ändå att många studier visade positiva effekter i form av ökad kommunikation, koncentration och engagemang under tiden personerna var i sinnesrummet. Det visade sig dock svårt att dra slutsatser om ifall effekterna kvarstod efteråt, eller om de överfördes till andra miljöer och situationer. Detta innebär inte i sig att Snoezelen inte har önskvärda effekter, bara att man inte kan dra några säkra slutsatser av de studier som har genomförts.

Det finns ändå intressanta resultat i vetenskapliga artiklar om sinnesstimulering, bland annat en där medföljaren lärde sig mer om deltagarens kommunikativa signaler och sensoriska preferenser⁹. Både lugnande och stimulerande effekter kan uppnås för vissa grupper⁵. Det kan också leda till bättre uppmärksamhet på lektioner efteråt, mindre självskadebeteende och bättre humör¹⁰. Snoezelen kan ge familjer en möjlighet att koppla av från vardagen tillsammans¹¹. En studie fann att lärare fick för lite träning och vägledning i att använda sinnesrummen¹².

Vid Centrum för sinnesstimulering i Stockholm (CSS) har Ivarsson och medarbetare låtit ett stort antal medföljare svara på en enkät om verksamheten. Resultaten rapporterades i ett specialistarbete för psykologer 2017⁴. De flesta medföljare svarade att de var mycket nöjda med besöken och stödet från personalen. Medföljarna hade också många förväntningar, bland annat att besökaren skulle bli gladare, lugnare, kunna slappna av och få ökat fokus på aktiviteter. Störst effekt tyckte de medföljande att de såg vad gäller ökad avslappning, men alla effekter de rapporterade var positiva. Familjemedlemmar tyckte också att deltagarna använde sin kropp mer.

⁹ van der Putten, A., Vlaskamp, C., & Schuivens, E. (2011). The use of a multisensory environment for assessment of sensory abilities and preferences in children with profound intellectual and multiple disabilities: A pilot study. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 24(3), 280-284.

¹⁰ Thompson, C. J. (2011). Multi-Sensory Intervention Observational Research. *International Journal of Special Education*, 26(1), 202-214.

¹¹ Sachs, D., & Nasser, K. (2009). Facilitating family occupations: Family member perceptions of a specialized environment for children with mental retardation. *American Journal of Occupational Therapy*, 63(4), 453-462.

¹² Stephenson, J., & Carter, M. (2011). The use of multisensory environments in schools for students with severe disabilities: Perceptions from teachers. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23(4), 339-357.

Förutom enkäten gjordes det också intervjuer av ett antal medföljare. Dessa använde sinnesrummen på många olika sätt och hade olika målsättningar med besöken. Fokusgruppsintervjuer med medarbetarna på CSS genomfördes också (arbetsterapeuter och pedagoger). Något som särskilt lyftes fram var kravlösheten, samspelet en till en och att det var viktigt att komma många gånger. Ivarsson m fl konstaterar att *"interventioner i kontrollerade sinnestimulerande miljöer låter sig inte förstås som en enhetlig och avgränsad behandling inom ramarna för en medicinsk modell"* utan liknar istället *"en högt specialiserad fritidsaktivitet, med terapeutisk och pedagogisk potential"*¹³. De menar att detta ligger helt i linje med habiliteringens mål att öka aktivitet och förutsättningar för delaktighet, det senare inte minst genom det icke-styrande förhållningssättet.

Det finns forskning som sker inom den pedagogiska praktik som kallas Snoezelen, men som inte handlar om Snoezelen i sig. Henrik Svarrer Larsen¹⁴ forskade om möjligheten att tillföra mer interaktivitet/interaktiva objekt i sinnesrummen. De barn med omfattande funktionsnedsättningar som deltog i SID-projektet¹⁵ visade genom sin uppmärksamhet och sina sätt att agera vad som intresserade och engagerade dem. Men varken de ting som introducerades eller den personal som deltog i aktiviteterna i sinnesrummen var passiva. De erbjöd istället aktivt möjligheter för barnen att vara delaktiga och utforska tingen.

Genom sina sätt att använda de prototyper de fick presenterat för sig, visade barnen många olika sätt att använda kroppen i utforskandet och leken¹⁶. I projektet arbetade personalen medvetet med proximala sinnen, som taktilt tryck, vibration, balans mm., istället för att fokusera på det audiovisuella. De försökte också få saker att hända där barnen rörde vid, eller på annat sätt hanterade artefakterna och helst skulle resultatet av beröringen då ske gradvis och som svar på intensiteten i hanterandet, istället för att bara sätta av eller på en effekt¹⁷. En central aspekt av MSE för Larsen är att den genom sinnesupplevelser vill öppna världen för personer med omfattande funktionsnedsättning och göra den mer förståelig och mindre kaotisk. Snoezelen vill bidra med upplevelser som har stor betydelse för de personer som deltar.

¹³ Ivarsson, M. (2017). Sinnesstimulans som habiliteringsinsats för personer med omfattande funktionsnedsättningar. Habilitering och Hälsa, Stockholms läns landsting, sidan 45.

¹⁴ Larsen, H. S. (2015). *Tangible participation-Engaging designs and design engagements in pedagogical praxes* (Vol. 1, No. 2015). Lund University.

¹⁵ SID står för Sinnlighet, Interaktion, Delaktighet, ett projekt som finansierades av Arvsfonden.

¹⁶ Caltenco, H. A., Larsen, H., & Hedvall, P. (2012). Enhancing multisensory environments with design artifacts for tangible interaction. In *Proceedings of the seventh international workshop on haptic and audio interaction design (HAID)*, Lund, Sweden (pp. 45-47).

¹⁷ Hedvall, P-O., Larsen, H. S., & Caltenco, H. (2013). Inclusion Through Design - Engaging Children with Disabilities in Development of Multi-Sensory Environments. In *Assistive Technology Research Series* (Vol. 33, pp. 628-633). IOS Press. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-304-9-628>

Enkät om sinnesrum i Sverige: Metod

Inom det nordisk-baltiska SPEDUCULT-projektet togs det fram en enkät med frågor om multisensoriska miljöer som deltagarna i projektet ville ha svar på. Syftet var att få en översikt över multisensoriska miljöer i de olika länderna. Projektdeltagarna hade alla på olika sätt anknytning till området genom sina yrken. Från Sverige deltog Maria Olsson, Carina Rådenmark och Linn Johnels från Eldorado i Göteborg och Bitte Rydeman från Certec vid Lunds universitet. Frågorna bearbetades genom grupparbeten, mailkontakter och Skype-möten, tills SPEDUCULT-gruppen kunde enas om vilka frågor som skulle vara med. En engelsk version av enkäten översattes av deltagarna till respektive språk (svenska, norska, danska, finska och estländska). Enkäterna lades sedan in ett webbverktyg, som de som besvarade enkäten kunde nå via internet.

I Sverige bjöds 53 verksamheter med sinnesrum in att svara på enkäten. Inbjudan skickades ut via e-post och innehöll ett följebrev (se bilaga) och en länk till den svenska enkäten. Adresserna till de verksamheter som bjöds in hittades via internet, genom sökningar på "sinnesrum", "sinnesrum" och "särskola", "sinnesrum" och "daglig verksamhet", samt "Snoezelen". Dessutom skickades inbjudan till föreningen Sveriges habiliteringschefer, svenska Snoezelennätverket, tre företag som säljer produkter för sinnesrum och till 11 utbildningar som förmodades kunna ha utbildningar eller kursmoment om sinnesstimulering eller multisensoriska miljöer. Inbjudan förmedlades också genom personliga kontakter, vilka dock redan fanns med i listan över dem som skulle bjudas in.

Alla svar som kommit in senast den 7 januari 2019 sammanställdes centralt inom projektet till ett dokument med både antal svar på varje frågealternativ och fritextsvar på respektive språk. Inom projektet har sedan specifika ämnesområden jämförts och bearbetats över landsgränserna, men det som redovisas här är endast svaren på den svenska enkäten, plus vissa jämförelser med hur en del av frågorna besvarats i de andra länderna.

Resultat

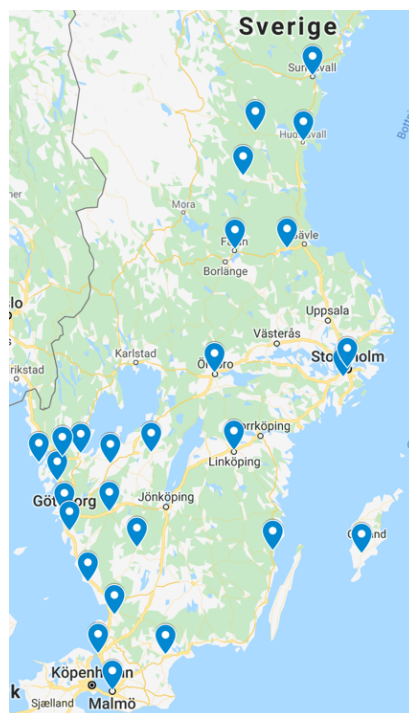
Enkäten besvarades av 27 olika verksamheter i Sverige. Inget av svaren kom från företag eller utbildningar. I den sammanställning av svaren som används som underlag för den här rapporten, går det att se vilka verksamheter som har svarat, men inte hur de olika respondenterna har besvarat frågorna. Det innebär att svaren i hög grad är anonyma. Det sammanlagda antalet svar på enkäten från de fem medverkande länderna var 122.

Verksamheter med sinnesrum

Av de 27 respondenter som besvarade enkäten¹⁸, arbetade 11 på någon form av centrum för sinnesstimulering, 9 inom daglig verksamhet, 4 inom habilitering och 3 inom skolan. Både små och stora orter finns representerade och svaren kom från Sundsvall i norr till Malmö i söder. Tjugotre av de som besvarade enkäten var kvinnor.

De flesta av verksamheterna var endast öppna på dagtid under måndag till fredag (16 angav detta som svar), medan 8 verksamheter ibland också hade öppet på kvällar eller helger. Två verksamheter var endast öppna för individuella bokningar.

Tjugoen av verksamheterna finansierades av kommunen, medan 3 fick sin finansiering från regionen, 2 från staten, 1 privat och 2 angav att de också fick anslag via fonder.

Figur 1. Karta över de orter som medverkat

Personal

På frågan "Vilken utbildningsbakgrund och profession har personalen?" kunde respondenterna bara ge fritextsvar. Det var 26 som svarade på frågan och det var stor variation mellan olika verksamheter. En del angav bara en yrkeskategori, till exempel undersköterska, omvårdnadsutbildning eller stödpedagog, medan andra angav så många som åtta olika yrken. Som framgår av sammanställningen nedan, kan man dela in yrkena i fyra grupper: pedagoger (28)¹⁹, terapeuter (15), vård- och stödpersonal (22) och övriga (6).

¹⁸ OBS! Det var inte 27 svar på alla frågor, så vi anger för varje fråga hur många som svarat.

¹⁹ Siffror inom parentes anger det antal respondenter som gett detta svar.

Pedagoger (28)

Musiklärare/ Musikterapeut (3)

Förskollärare (5)

Specialpedagog (6)

Speciallärare (3)

Stödpedagog (6)

Beröringspedagog (1)

Lärare (4)

Terapeuter (15)

Arbetsterapeut (6)

Fysioterapeut (5)

Logoped (4)

Vård och stöd (22)

Undersköterska (6)

Vårdutbildning (5)

Sjuksköterska (3)

Elevassistent (2)

Stödassistent (6)

Övriga (6)

Läkare (1)

Psykolog (2)

Kurator (2)

Arbetsledare / Aktivitetsledare (1)

Målgrupp för verksamheterna

Detta var också en fritextfråga: "Beskriv målgruppen för era sinnesrum". Det framgick tydligt av de 276 svaren att de flesta verksamheter (23) var till för personer med intellektuell funktionsnedsättning, men hur de beskrev och avgränsade sin målgrupp varierade och många verksamheter är öppna för mer än en av de grupper som anges nedan.

- Personer med grav funktionsnedsättning / flerfunktionsnedsättning / tidig utvecklingsnivå (9)
- Barn med intellektuell funktionsnedsättning (6)
- Vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (6)
- Personer med autism (3)
- Personer med traumatisk hjärnskada, TBI (4)
- Personer med funktionsnedsättning / funktionsvariation (2)
- Personer som omfattas av LSS (9)
- Vuxna i Daglig verksamhet
- Elever i särskolan (4)

Typ av verksamhet

Den här frågan lydde "Vilken typ av verksamhet inom områdena sinnesrum erbjuder ni?". Här kunde man bara välja mellan fasta alternativ, men det gick att ange mer än ett svar. De sammanlagt 39 svaren fördelade sig så här:

1. Sinnesrum för terapi, lärande och återhämtning (23)
2. Utbildning i sinnesrum för terapeuter, pedagoger, designers och andra yrkesgrupper (5)
3. Design och utformning av sinnesrum, verksamheter, produkter och inredning (2)
4. Nätverk och samarbetsorganisationer inom sinnesrum (6)
5. Annat (3)

De tre som svarade "annat" specificerade sina svar med att de erbjöd sinnesstimulering för deltagare i daglig verksamhet, sinnesstimulering för barn och ungdomar på tidig utvecklingsnivå, respektive att de bedrev kartläggning och behandling.

De svenska svaren angående verksamhetens inriktning stämde väl överens med svaren från de andra deltagande länderna.

Vad händer i sinnesrummen?

Fråga 10 i enkäten visade sig inte vara helt självklar att svara på. Frågan löd: "Vad gör ni i era sinnesrum? Ge exempel på aktiviteter.". De samlade svaren på frågan handlade dels om aktiviteter och upplevelser i rummen, dels om vilken utrustning som finns i rummen. Vi har därför delat in svaren i två delar, där vi börjar med svaren på frågan "Vad händer i sinnesrummen?".

Mål / skola

- Uppfylla individuella mål (5)
- Funktioner/mål från läroplanen (1)
- Orsak-verkan (9)
- Begrepp / skolarbete (2)

Avkoppling / aktivering

- Vila/ta det lugnt (6)
- Varva ner / koppla av (7)
- Hämta ny energi / återhämtning (4)
- Aktivering (5)
- Arousal (2)

Sinnesstimulering

- Sinnesstimulering (3)
- Taktill stimulering (9)
- Uppleva vibrationer (6)
- Auditiv stimulering (8)
- Visuell stimulering (9)
- Doftstimulering (1)

Kropp och rörelse

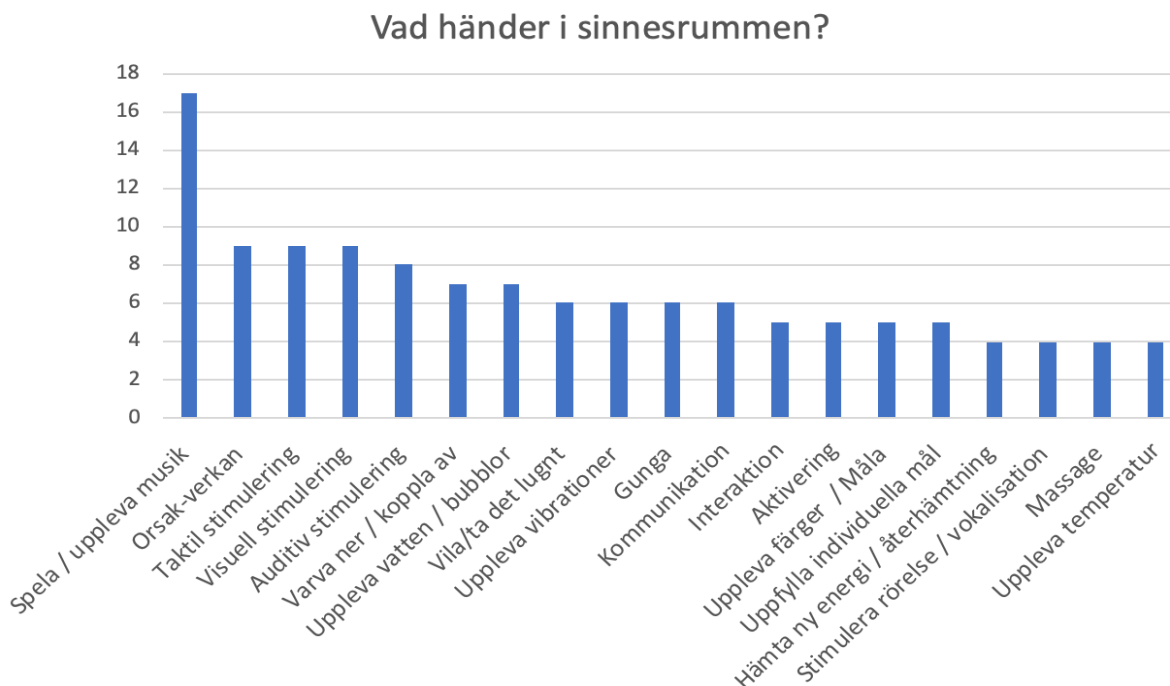
- Balans (1)
- Gunga (6)
- Stimulera rörelse / vokalisation (4)
- Kunskap om egna kroppen (2)
- Massage (4)

Upplevelser

- Uppleva vatten / bubblor (7)
- Uppleva temperatur (4)
- Uppleva färger (4) /
- Måla (1)
- Uppleva färg, form och volym (1)
- Uppleva / utforska (2)
- Spela / uppleva musik (17)

Samspel

- Uppleva andra människor (1)
- Kommunikation (6)
- Interaktion (5)

Figur 2 De mest frekventa aktiviteterna som angavs i svaren, där hela 17 svarat spela eller uppleva musik och 9 svarat orsak-verkan, taktil stimulering, respektive visuell stimulering, 8 svarat auditiv stimulering och 7 svarat varva ner / koppla av respektive uppleva vatten eller bubblor.

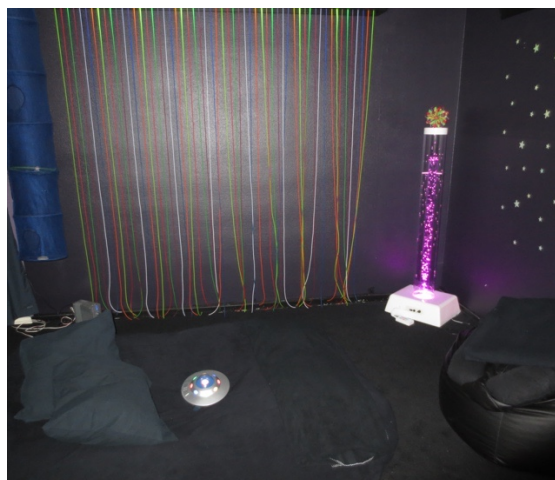
De individuella svaren på frågan var ibland ganska kortfattade, men ibland innehöll de rika beskrivningar över hur rummen användes. Så här kunde en lång beskrivning se ut:

"I Mörka rummet ges chans att varva ner, samtidigt som både syn och hörsel stimuleras genom ljuseffekter, du kan spela upp din favoritmusik genom att koppla din Ipad/smartphone till högtalaren. Du kan välja att ligga på luftmadrassen (My base) där det taktila sinnet stimuleras genom bollarna i madrassen eller sitta i sittpuffen (Sen sit). Använd gärna kastanjetäcket som ger intensiv och lugnande effekt.

I Vita rummet ges chans att varva ner, samtidigt som både syn och hörsel stimuleras genom ljuseffekter, bubbelrör och musik. Taktila sinnet stimuleras genom vibrationerna i musiksängen och bolltäcket. Vill man ha en djupare taktil upplevelse kan man välja kastanjetäcke som genom det mer intensiva trycket har en lugnande effekt. I body rockern stimuleras balansen genom gungrörelsen.

Röda rummet: Den intensiva röda färgen och den lekfulla inredningen ska inbjuda till aktivitet och vakenhet. I röda rummet tränas sambandet mellan orsak och verkan på flera olika sätt. Gungan stimulerar balanssinnet samtidigt som även den inbjuder till träning av orsak verkan då du genom dina rörelser styr gungans pendelrörelse. I bollhavet stimuleras det taktila sinnet och medvetenheten kring tryck och beröring på kroppen stärks. Bollhavet ger en färg-, form-, och mängdupplevelse som stärker begreppsuppfattningen. Den

egna kroppens rörelser blir påtagliga i bollhavet då bollarna följer kroppsrörelsen. När flera personer vistas i bollhavet samtidigt blir den andra personens rörelser väldigt tydliga.”

Figur 3. Mörkt rum med fiberoptik²⁰.

Figur 4. Rum med bollhav²⁰.

Utrustning i rummen

På samma fråga, fråga 10, beskrev också många vilken utrustning som fanns i rummen. Här följer en lista över den utrustning som beskrevs eller nämndes i svaren. Det blir ingen fullständig förteckning, eftersom frågan inte specifikt rörde detta, men visar ändå vad som kan finnas i ett sinnesrum.

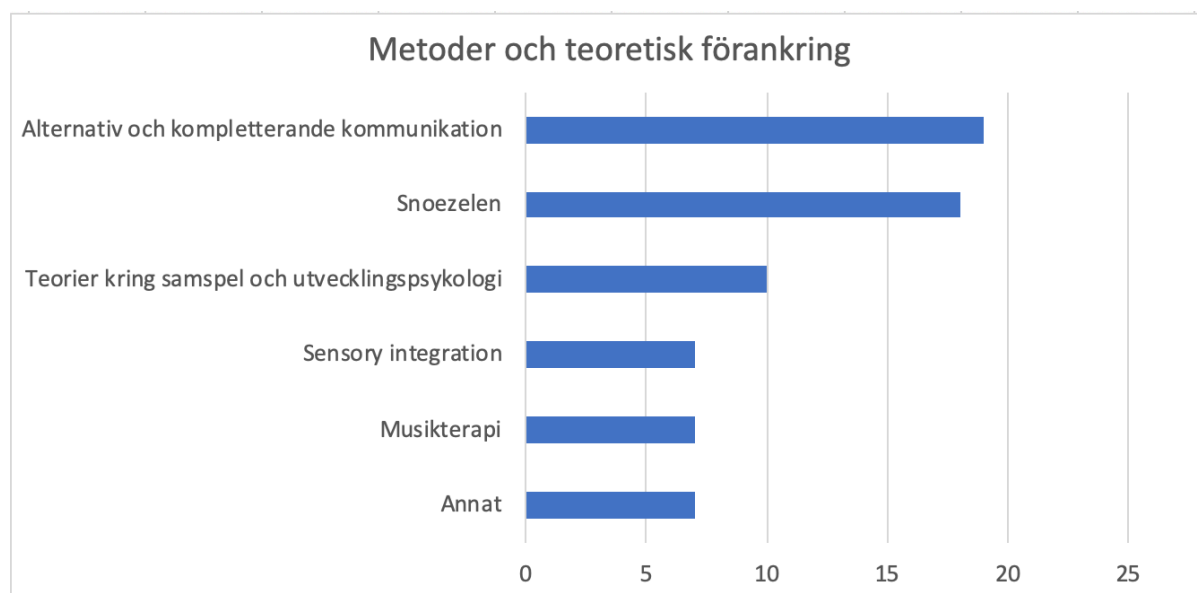
<i>Rum</i>	Lavaprojektor (1)	Musik- (vatten) säng (med vibrationer) (8)
Mörkt rum (5)	Fiberoptik (3)	
Vitt rum (7)	Ljus (4)	<i>Massage / bollar</i>
Rött rum (1)	Ultraviolett ljus (1)	Fåtölj Sen sit (2)
	Video / naturfilm (1)	Massagestol (3)
<i>Ljud- och ljus teknik</i>	<i>Madrasser / sängar</i>	Kedjetäcke (1)
Högtalare (1)	Luftmadrass med bollar (1)	Bolttäcke (5)
Mikrofon (1)	Vibrationsmadrass (1)	Bollväst (1)
Bildspel (1)	Vattensäng (5)	Bollbad (9)
Projektor (4)		Bollar att kasta (1)

²⁰ Bilden bifogades enkäten, vi vet dock inte av vem.

<i>Bubblor / vatten / natur</i>	Gångband (1)	Aktiveringsmaterial med ljud (1)
Bubbelcylinder (5)	Hoppborg (1)	Levande musik (1)
Varm sand (1)	<i>Gungor</i>	
Trädhörna / Djungel (3)	Kroppsgunga (1)	<i>Dator och spel</i>
Doft av björk (1)	Elektronisk gungstol (1)	Spelrum (1)
Vattenfall (1)	Gunga (5)	Kontakter (5)
Bad (rum) / bassäng (4)	Musikgunga (1)	Omgivningskontroll (1)
Båt (rum) (3)	<i>Musik och ljud</i>	Datorrum (1)
<i>Grovmotorik / gym</i>	Musik / ljud (4)	iPad / Smartphone (1)
Aktivitetsrum / gym (2)	Musikrum (4)	Xbox + Kinect (1)
Studs matta med ljudfunktion (1)	Musikinstrument (1)	

Metoder och teoretisk förankring

På frågan "Vilka metoder och vilken teoretisk förankring har ni i er verksamhet?" kunde respondenterna välja mellan sex olika alternativ. Fjorton av de 27 som svarade kryssade för tre eller fler av alternativen. Det fanns också möjlighet att lägga till egna svar.

Figur 5. Metoder och teoretisk förankring: Alternativ och kompletterande kommunikation (19), Snoezelen (18), Teorier kring samspel och utvecklingspsykologi (10), Sensory integration (7), Musikterapi (7) och Annat (7).

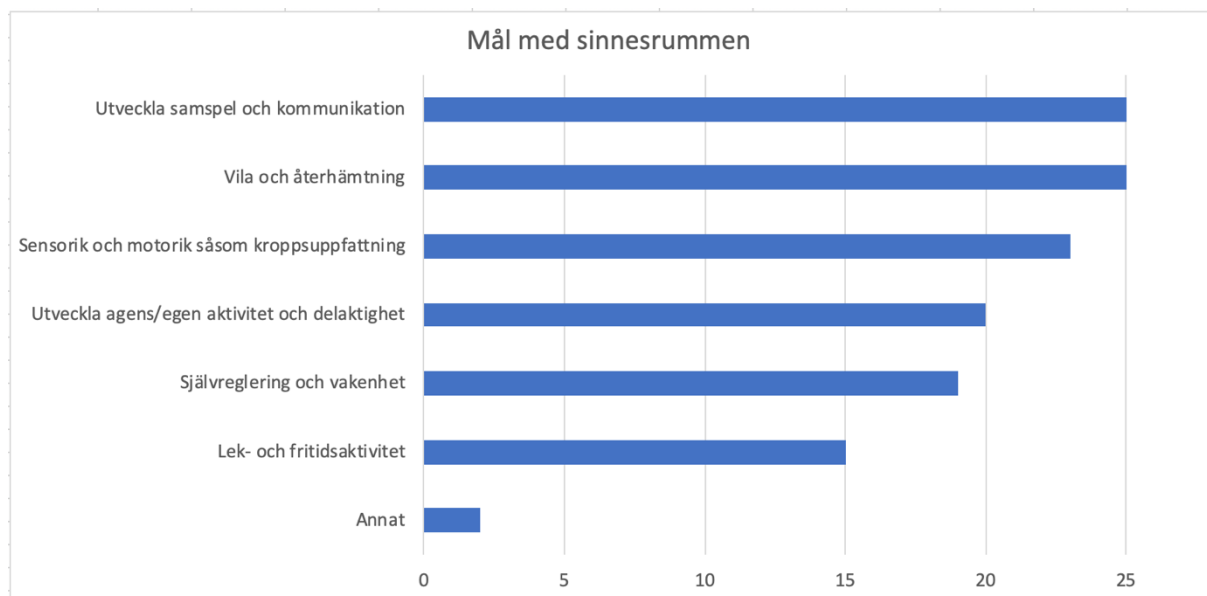
Som framgår av figur 6 var det flest (19 svarande) som svarade Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), tätt följt av Snoezelen (18) och Teorier kring samspel och utvecklingspsykologi (10). Sensory integration, Musikterapi och Annat fick alla 7 svar vardera.

De som svarat "annat" kompletterade med följande fritextsvar:

- Vi är en grundsärskola och arbetar utifrån de styrdokument som gäller för verksamheten
- Pedagogik / tydliggörande pedagogik
- Fysioterapeutisk och arbetsterapeutisk kompetens
- Fått grundläggande utbildning i Snoezelen
- Sinnesstimulering

Mål med sinnesrummen

Denna fråga har också fasta svarsalternativ, samt möjlighet att ge exempel. Frågan lyder "Beskriv målsättningen med att använda sinnesrum för individer och grupper i er verksamhet. Ge exempel.

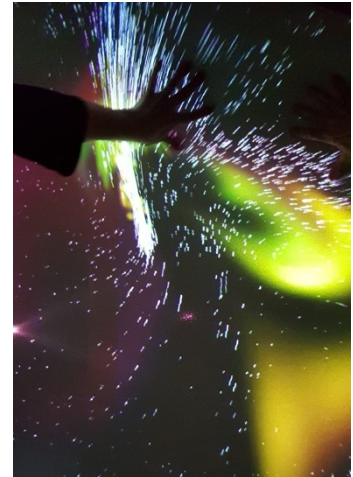
Figur 6. Mål med sinnesrummen: Utveckla samspel och kommunikation (25), Vila och återhämtning (25), Sensorik och motorik (23), Utveckla agens/egen aktivitet och delaktighet (20), Självreglering och vakenhet (19), Lek och fritidsaktivitet (15) och Annat (2).

Som framgår av figur 6 var det två svar som nästan alla gav. "Utveckla samspel och kommunikation" och "vila och återhämtning" fick båda 25 svar av de 26 som svarade på frågan. Nästan lika många (23) fick alternativet "sensorik och motorik såsom kroppsuppfattning". Därefter kom "utveckla agens/egen aktivitet och delaktighet" med 20 svar och "självreglering och vakenhet" med 19. "Lek- och fritidsaktivitet" fick

15 svar, medan 2 respondenter svarade "annat". De som svarade "annat" specificerade sina svar med "miljöombyte" och "engagerat sällskap fritt från mobiltelefoner". Här följer specifikationerna inom de andra områdena:

Utveckla samspel och kommunikation²¹

- Bollhav, tryck och hända, val genom bilder.
- Förbereda aktivitet, tydligt start och slut och vänta/focusera/återkoppla tex gungan i vitarummet.
- Musik, TV-spel.
- Vänta, locka till reaktion, närvaro, tolka och bekräfta, anpassa uttryckssätt.
- Touchkontakter orsak och verkan.
- Nilbilder.
- Bildstöd i en del av rummen. Rummens inredning uppmuntrar till samspel då den mesta av inredningen är tänkt utifrån detta. Man delar en gemensam upplevelse. Turtagning med instrument. Turtagning med bollar, etc.
- Elever som har varit hemma länge öppnar gärna upp för kommunikation i rummen.
- Turtagning i en aktivitet, tex på studs matta. Lyssna på ljud från paletto, spela trumma.

Figur 7. Ljuseffekter med "Active Curtain" på Eldorado i Göteborg

Vila och återhämtning

- Varm vattensäng, tyngdtäcken, musik.
- Vattensäng/ musikvattensäng.
- Musikbädd, vitt eller svart bollhav, beroende på individens behov.
- Vattensäng, sittpuffar, kungastol.
- Ergonova gungstolen används ofta för ändamålet.
- Vitt rum med olika lampor och lugn musik.
- Vattensängar med vibrationer och musik.
- Trött utbränd hjärna kommer hit, då känns det skönt med ett rum med vattensäng och lugn musik.
- Vila på vattensäng, i båt, i bollbad.

Sensorik och motorik såsom kroppsuppfattning

- Taktill stimulering, bolltäcke.
- Rytmik.
- Vibrationsbädd, bollbad, tyngdtäcke påverkar och förstärker känslan av den egna kroppen.
- I bollhavet.
- Tyngdtäcken, vibrationer, hoppa, gunga.

²¹ För erfarenheter från Active Curtain som visas i figur 7, se: <http://sid.desiign.org/portfolio/activecurtain-erfaringer-m/>.

Utveckla agens / egen aktivitet och delaktighet

- Fritt val av rum, olika styrkontakter.
- Touchkontakt som styr ljud, ljus och vind.
- I alla rummen.
- Närhet till förändring i rummen.
- Sitta tillsammans i bollhavet och spela trumma.
- Visa nilbilder.
- Vi har teknik där patient lätt kan sätta igång ljud, vibration och ljusspel.
- Skapa, måla, sjunga, spela. Välja rum med hjälp av bilder eller annan AKK.

Självreglering och vakenhet

- Gungor av olika slag, vibrationer, intensiva "leksaker".
- Under eller överstimulans.
- Musikrummet, musikbädden och bollhavet beroende på individens behov.
- Musik, bildspel, lövgunga.
- I musiken använder vi tempo och olika styrka i samspelet.
- Pyssel.
- Den sinnesstimulerande miljön påverkar i allra högsta grad vakenheten.
- Gunga på olika sätt, titta på bubbelrör och byta färg själv. Åka på Akkaplatta.

Lek- och fritidsaktivitet

- Komplement till skola och dagligverksamhet.
- Gymnastikrummet och bollhavet.
- Bollar.
- Möta andra i en lust och tillåtande miljö.
- Sång och rytmik.
- Träningskolan dramatiserar sagor i rummen.

Fördelar med sinnesrum

Ytterligare en fråga gav fritextsvar från respondenterna: "Ser ni andra fördelar med att använda sinnesrum i din verksamhet? Beskriv.". Detta är vad de svarade:

- Ett bra rum för energi och återhämtning En bra paus i skoldagen
- Guldkant på dagen
- Eleverna återhämtas och vi kan se att de har lättare att hantera stress tex, de får en bättre vardag. De lär sig kroppsuppfattning och kan själva påverka sin vardag för att utvecklas. Eleverna lär sig samspel och kommunikation på ett avkopplat och lekfullt sätt. Alla sinnen påverkas och vi kan se att rummen är uppskattade av elever och personal.
- Friskvård. Utmattningsyndrom. Demens. Barn som har svårt med skolmiljön. Människor som inte klarar av samhällets stress.
- Det tillför den enskilde gynnsamma effekter beroende på behov och vilket rum som används och dess syfte.

- Miljöer som inte finns på så många ställen och som intresserar både besökare och medföljare.
- Ja alla som är här tycker att det är bra och vill alltid komma tillbaka. Skapar ett lugn i de olika verksamheterna.
- Medföljarna ser på ett nytt sätt kapacitet och förmåga hos patienten i de sinnesstimulerande rummen. Vi får ofta kommentarer att de ser nya förmågor hos sin brukare när de är i sinnesrummen.
- Fördelen är att vi i en lugn miljö kan återhämta trötta hjärnor.
- Minskar hot och våld, oro och stress.
- Arbetskamrater från habiliteringsteamet kan använda rummen, tex en psykolog kan ha samtal i ett vitt rum.

Figur 8. Rum på Eldorado i Göteborg, med omslutande älggunga, träd, mjuka mattor, musikinstrument och möjlighet till olika aktiviteter.

Personalens utbildning

På frågan "Vilken slags utbildning i sinnesrum har personalen i er verksamhet fanns det fem svarsalternativ, samt möjlighet till fritextsvar. Tjugosex personer svarade på frågan och svaren fördelade sig så här:

- Upplärd av andra praktiker: 10 svar – 38%
- Utbildning (specificera): 15 svar – 58%
- Sjävlärd (specificera hur): 14 svar – 54%
- Annan (beskriv): 6 svar – 23%
- Ingen utbildning: 3 svar – 12%

En sammanfattning av fritextsvaren följer här.

Utbildning i sinnesrum

- Utbildning i olika former av AKK.
- Sensory processing i vardagen.
- Genom Komikapp i Varberg (2)
- Högskola och gymnasiekompetens.
- Förskollärare / Specialpedagog (2)
- Omsorgsassistent / Stödpedagog (2)
- Beröringspedagog / Taktil stimulering (2)
- (Halvdags introduktion i) Snoezelenmetoden (2).
- Multisensory-utbildning i Finland för ca 10 år sedan.
- Veckokurs i Danmark (sinnesintegration)
- Interna kurser
- Konferenser

Sjävlärd

- Genom litteratur (6)
- Besöka andra verksamheter (3)
- Nätverksträffar (2)
- Iaktta andra
- Learning by doing
- Internet
- Konferenser (3)

Annan utbildning

- Medföljare utbildas av verksamhetens personal
- Besökare och medföljande personal delger oss upplevelser från deras besök
- Äldre medarbetare har introducerat nya medarbetare i arbetssättet.

Deltagare i sinnesrummen

Denna fråga löd: "Vem deltar tillsammans med brukaren i era sinnesrum?" och det fanns endast möjlighet till fritextsvar.

I sju av svaren framhålls att det är **medföljare som känner besökaren** som är med i rummen och av dessa svar kan man avläsa att personal från verksamheten inte brukar vara med. I några av svaren framhålls att medföljaren måste ha fått en introduktionsutbildning först. Exempel på svar.

- Medföljande personliga assistenter och i huvudsak andra stödassistenter än vi som arbetar här. (vi håller i övergripande planering, underhåll och utveckling av rummet, handledning, introduktion och ansvarar och genomför vissa gruppaktiviteter i musik, utevistelse och dans).

- Medföljande personal tex. personliga assistenter, boendepersonal, anhöriga, godeman, dagverksamhetspersonal, ledsagare, kontaktperson, boendestöd mfl.
- Medföljare som kan vara: förälder, assistenter, personal från daglig verksamhet, personal från LSS boende, syskon/annan anhörig.

Av tolv av svaren kan man utläsa att **personal från verksamheten** också kan vara med i rummen, tillsammans med (eller istället för) den medföljare som kommer med besökaren. Detta uttrycks på olika sätt, som följande exempel visar:

- Personal som brukaren känner, eller vi.
- Medföljare och /eller handledare från verksamheten.
- En medföljare (personal, assistent, anhörig). En av oss behandlare är också med och ansvarar för besöket och jobbar utifrån uppsatta mål .
- Medföljare samt även behandlare från vår enhet. Behandlaren är inte med vid alla besök och inte alltid under hela timmen.
- Föräldrar samt specialpedagog.

De sista sju svaren är mer kortfattade och där nämns inte medföljare alls, utan endast personal, pedagoger eller handledare.

Slutligen framhåller ett svar att "Några brukare föredrar att vara **ensam**".

Figur 9. Bilder på olika sinnesrum från en av verksamheterna som svarade på enkäten.

Krav på kunskap hos medföljare i sinnesrummen

Frågan löd: "För att få tillgång till era sinnesrum, kräver ni någon kunskap av assistenten?". På de alternativ som fanns att välja på gavs följande svar:

- Inga kunskapskrav: 11 svar – 42%.
- 1 – 8 timmars utbildning från er verksamhet: 7 svar – 27%.
- Annat (beskriv): 10 svar – 38%.
 - Ingen specifik kunskap än den som vi kräver i övriga verksamheten
 - Information om hur rummen ska användas och även hur baden ska rengöras via instruktion
 - Genomgång hur rummet ska användas.
 - Introduktion i vita rummet
 - Introduktion med information på ca 60 minuter hos oss samt bredvidgång med ordinarie stödassistent/personlig assistent.
 - Handledning av personal
 - Information och studiebesök. Aktivitetsbeskrivningar
 - Handledare informerar om syftet och utförandet av sinnesstimulans.
 - Används inte på det sättet
 - De får muntlig genomgång av personal innan första besöket

Utbildning i sinnesrum

En särskild del av enkäten riktade sig till personer som utbildar andra i att använda sinnesrum. Som framgår av tidigare svar har inga utbildningsinstitutioner svarat på enkäten, och respondenterna råddes att endast svara på för dem relevanta frågor. Därför är det endast mellan 7 och 10 personer som svarat på frågorna i det här avsnittet.

Vilken formell utbildning har personalen som utbildar i sinnesrum?

- Pedagoger: 3 svar
- Lärare: 1 svar
- Arbetsterapeuter: 4 svar
- Fysioterapeut / Musikterapeut / Logoped: 3 svar
- Annat (beskriv): 7 svar
 - Undersköterska med omsorgsutbildning
 - Stödassistent / platsledare (3)
 - Omvårdande utbildning
 - Specialpedagoger

Vilken slags informell utbildning har personalen som utbildar i sinnesrum?

- Handledning lokalt för er arbetsplats: 4 svar
- Kurser som erbjuds av företag: 2 svar

- Annat (beskriv): 6 svar
 - Specialpedagog som handleder / Informell handledning av personal (2)
 - Nätverksträffar för Snoezelenverksamheter, Snoezelenkonferenser och föreläsningar (2)
 - Lång erfarenhet

Var någonstans har ni utbildat er i sinnesrum?

- Lokalt och på konferenser.
- Komikapp Varberg
- Genom litteratur, internet, konferenser, workshops, nätverksträffar, Kom i Kapp, studiebesök i andra liknande verksamheter
- Lång erfarenhet där tidigare medarbetare introducerat nya, se tidigare fråga
- En vecka i Stockholm
- Veckokurs i Danmark (Sanseintegration)
- Konferenser om Snoezelen, och Sensory Intergration
- Ingen utbildning, endast erfarenhet.

Vilka aktiviteter och metoder lär ni ut till era studenter inom sinnesrum?

- Avläsa personer, följa personer i deras tempo
- Aktiviteter, t ex sång som lockar till samspel och kommunikation
- Snoezelen-metoden
- Vi berättar utifrån vår erfarenhet och kunskap om Snoezelen och Sensory Integration. Vi beskriver oss också som ett komplement till övriga insatser som ges via habiliteringen.
- Inga studenter / ingen undervisning (3)

Design av sinnesrum

Ett särskilt avsnitt av enkäten handlade om design av sinnesrummen, hur det går till, vem som anlitas för att göra det och hur det finansieras. Mellan 18 och 19 respondenter svarade på dessa frågor.

Den första frågan var: "Hur designar ni era sinnesrum (utrustning, inredning, aktiviteter och upplevelser)?" Endast fritextsvar var möjliga och dessa har delats in i tre kategorier, beroende på sitt innehåll.

Hur går det till att designa sinnesrummen?

- Genom kunskap/kunskapsutbyte, erfarenheter, nyfikenhet kring området, olika nätverk på regional, riks och världsnivå.
- Rummen skapas kring tema. Inköp görs bl a från företag som erbjuder hjälpmedel och material anpassat för vår verksamhet, samt ordinära konsumentprodukter.

- Rummen skall passa alla och ge ett neutralt men intressant intryck. Vi har olika färgteman i rummen.
- Ta tillvara på aktiviteter och utrustning som fungerar i samspel med besökaren. Finnas olika sorters rum, t ex de som aktiverar och de som lugnar. Designar också utifrån estetik och gärna olika sorters stilar. Få in så många sinnen vi kan och har möjlighet att ta in, taktilt, auditivt och visuellt framför allt.
- Vi tillverkar mycket eget material samt handlar av olika företag.
- Utifrån behov. Vi vill ge möjlighet till både aktivitet och vila i alla rum. Vi utgår bl a från P. Paglianos^{22, 23} beskrivning. Vi vill också ha utrustning för att kunna jobba mer riktat med viss typ av stimulering, tex tyngdtäcken och vibrationer. Det är inte så mycket som har ändrats under de senaste åren.

Vem gör det?

- Med hjälp av KomiKapp (5)
- Personalen har tankar och idéer utifrån forskning, studiebesök och Internet
- Har varit på studiebesök och fått inspiration.
- Haft stöd av Eldorado i Göteborg med design av rum
- Vi designar själva.
- Specialpedagog

Figur 10. Exempel på kreativ inredning på Eldorado i Göteborg.

Vad innehåller rummen?

- Vi har ett sinnesrum , ett vitt rum för energi, musikbädd, ljusprojektor, fiberoptik, höj och sänkbar vilbädd, Sansac, taktila handsaker, Hurricanerör, lysande kub som växlar ljus och små fiberoptiska ägg.
- Olika ljus- ljud- och känsel upplevelse. Vi har en hembyggd ljudsäng med inbyggda bashögtalare, vattensäng, bubbelväg, olika ljuseffekter, ljud, ett isärplockat piano, olika material, musik m.m
- Vattensäng, bollhav, säng med baslåda, sång och rytmik.
- Grundidén är Snoezelen med många egna tillägg för att stimulera de olika sinnen och använda ny, interaktiv teknik.

²² Pagliano, P. (2017). *Multisensory environments*. Routledge.

²³ Pagliano, P. (1998). The multi-sensory environment: an open-minded space. *British Journal of Visual Impairment*, 16(3), 105-109.

- Musikbädd med vibrationer, fiberoptik, bubbelrör med trycka/hända funktion, vita lakan på väggar, allt vitt, musik, CD-spelare med högtalare. Tyvärr är det begränsade ekonomiska resurser, utrustningen är gammal. Fiberoptiken är sönder, den lyser endast och skiftar inte längre färg, ex.

Figur 11. Vitt rum med säng, fiberoptik och bubbelrör (Bild från enkätsvaren)

Vilka yrkesgrupper tar ni hjälp av när ni designar era sinnesrum?

- Designer (1)
- Arbetsterapeut (4)
- Specialpedagog (6)
- Andra (beskriv) (13)
 - Personal, till exempel stödassistent, platsledare eller tekniker (3)
 - Andra sinnesrum/Andra med erfarenhet (3)
 - KomiKapp (3)
 - Oss själva, med idéer från kataloger och internet (1)
 - Tar ingen hjälp av andra (3)

Hur finansieras designprocessen av sinnesrummen?

- Med ordinarie budget (16)
- Med projektpengar (1)
- Annat (beskriv) (4)
 - Kommunalt
 - Bidrag från fond
 - Underhållsbudget
 - Samma design i 20 år

Figur 12. Musikrum på Eldorado i Göteborg.

Nätverk för sinnesrum

Endast sex respondenter angav att de är medlemmar i ett **nationellt nätverk** för sinnesrum. Deras svar bekräftade att regionala nätverk kompletterar det nationella Svenska Snoezelen-nätverket, som två respondenter är med i. De andra som nämndes i svaren är ett nätverk för södra Sverige, ett som omfattar Örebro, Falun och Stockholm och ett informellt nätverk i Mälardalen.

Tre svarade att de är medlemmar i ett **internationellt nätverk** för sinnesrum. Det nätverk som nämndes är SPEDUCULT, det nätverksprojekt som nyss är avslutat. Det internationella Snoezelennätverket, ISNA, nämndes inte i svaren.

Två frågor om nätverken och dess verksamhet besvarades med fritextsvar:

Vilken sorts verksamhet bedriver ert nätverk?

- Kunskap och erfarenhetsutbyte
- Samverkan
- Utbyte av information och kunskap, fördjupande reflektioner
- Habilitering / daglig verksamhet (2)
- Konferenser och gemensamt forum i form av en Facebookgrupp

Vad förväntar du dig att ditt nätverk ska ge för redskap, kunskap och kontakter?

- Utbyte av kunskap och erfarenheter (4)
- Nya idéer och forskningsrön, nyheter från olika mässor (3)
- Inspiration, evidens, praktiska tips på material och hjälpmedel, kontakt med brukare/målgrupp

Enkätsvaren i ett Nordiskt/Baltiskt perspektiv

Förutom de svenska svaren på enkäten, som vi har valt att presentera utförligt, vill vi uppmärksamma några likheter och skillnader mellan de svenska svaren och svaren från de andra medföljande länderna. De enkätsvar som kommit in den 19 februari 2019 bestod av 27 svar från Sverige, 30 svar från Danmark, 17 svar från Norge, 18 svar från Finland och 27 svar från Estland²⁴.

Sammanfattning av svar från alla fem länderna

I alla de deltagande länderna pågår det en mängd multisensoriska aktiviteter och det finns gott om utrustning av olika slag för att stimulera sinnena²⁵. Precis som i Sverige är det huvudsakliga syftet med verksamheterna att sinnesrummen ska användas för **terapi, lärande och återhämtning**. Sammanfattning av alla ländernas svar visade att 83% angav detta som alternativ (88% i Sverige). De huvudsakliga målsättningarna var **vila och återhämtning** (93% totalt, 96% i Sverige) och att **utveckla samspel och kommunikation** (89% totalt, 96% i Sverige). Vad gäller metoder och teoretisk förankring, svarade 64% **Alternativ och Kompletterande Kommunikation** (70% i Sverige) och 65% **Snoezelen** (67% i Sverige).

Något som särskilt poängteras i SPEDUCULT-projektets slutrapport är **bristen på officiell avancerad utbildning** i MSE-metodik och teori. De flesta får sin utbildning av andra praktiker (59% totalt, 38% i Sverige), eller är självlärda (48% totalt, 54% i Sverige). De som specificerar en utbildning, vilket 47% i alla länderna och 58% i Sverige gör, anger ofta en kortare utbildning, studiebesök, självstudier eller en yrkesutbildning som inte i sig är inriktad på Snoezelen, sinnesstimulering eller MSE.

Vad gäller **design av sinnesrummen** är det genomgående att professionella designers sällan är involverade i detta (15% totalt, 6% i Sverige). När sinnesrummen ska utformas eller utvecklas genomförs detta istället av den ordinarie personalen, många gånger i samarbete med de företag som säljer utrustningen.

Skillnader i svar angående mål och metoder

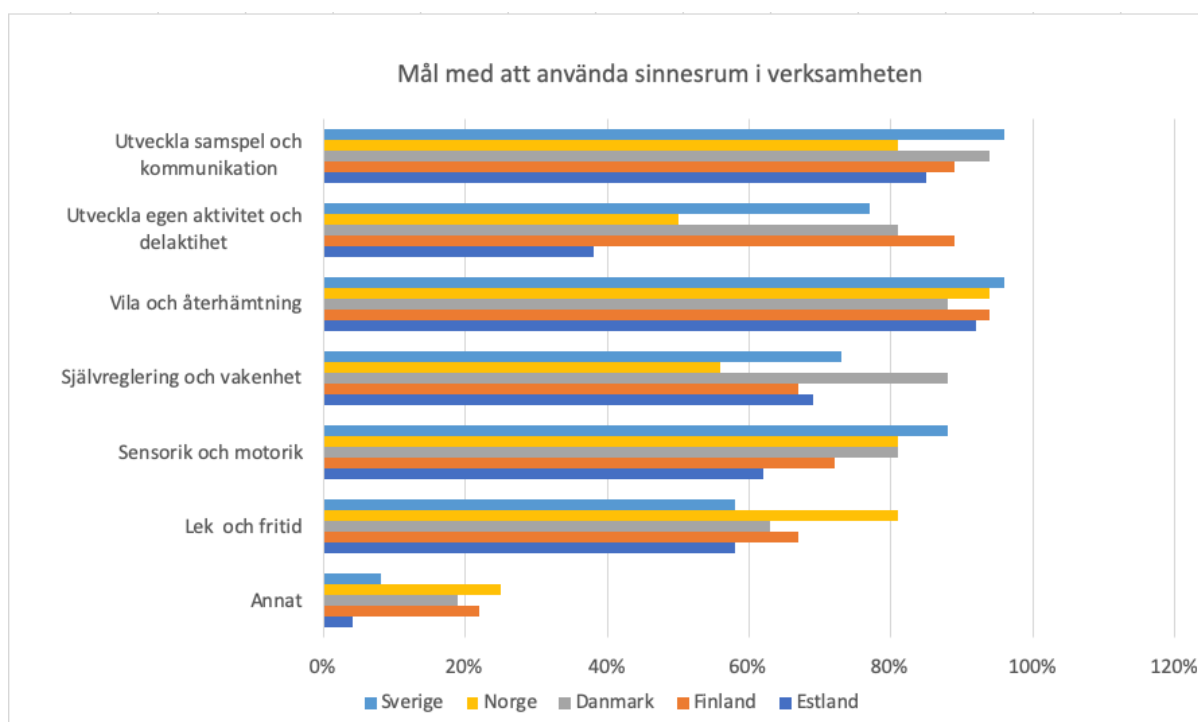
I de sammanlagda enkätsvaren syns inte vilka skillnader det finns i svaren mellan de deltagande länderna. För att få en mer detaljerad bild har vi därför valt att studera svaren på frågorna om **mål med sinnesrummen** och **metoder och teoretisk förankring** lite närmare.

²⁴ I några rapporter från projektet står det att det kommit in 122 svar, men då räknar de nog med ett senare datum.

²⁵ Slutrapport om Speducult-projektet: Saarela, M. (2020). NPHZ-2017-10170-NordplusHorizontal-Finalreport2017. Se <https://unlimited.hamk.fi/category/multisensory-environment-mse/>.

Mål med att använda sinnserum i verksamheten

Vi vet redan att de flesta har som mål att erbjuda **vila och återhämtning** och att **utveckla samspel och kommunikation**. Figur 13 och Tabell 1 visar hur många procent av respondenterna i Sverige, Norge, Danmark, Finland och Estland som har angett de olika alternativen. Vi ser då att i Sverige, Danmark och Finland är det också stort fokus på att **utveckla egen aktivitet och delaktighet** och att **sensorik och motorik** står högst på agendan i Sverige, men också finns med bland målen för över 60% av respondenterna i de övriga länderna. Danmark är de som har störst fokus på **självreglering och vakenhet**, medan **lek och fritid** står högre upp på agendan i Norge än för övriga länders respondenter.

Figur 13. Diagram över mål med att använda sinnesrum i de olika länderna.

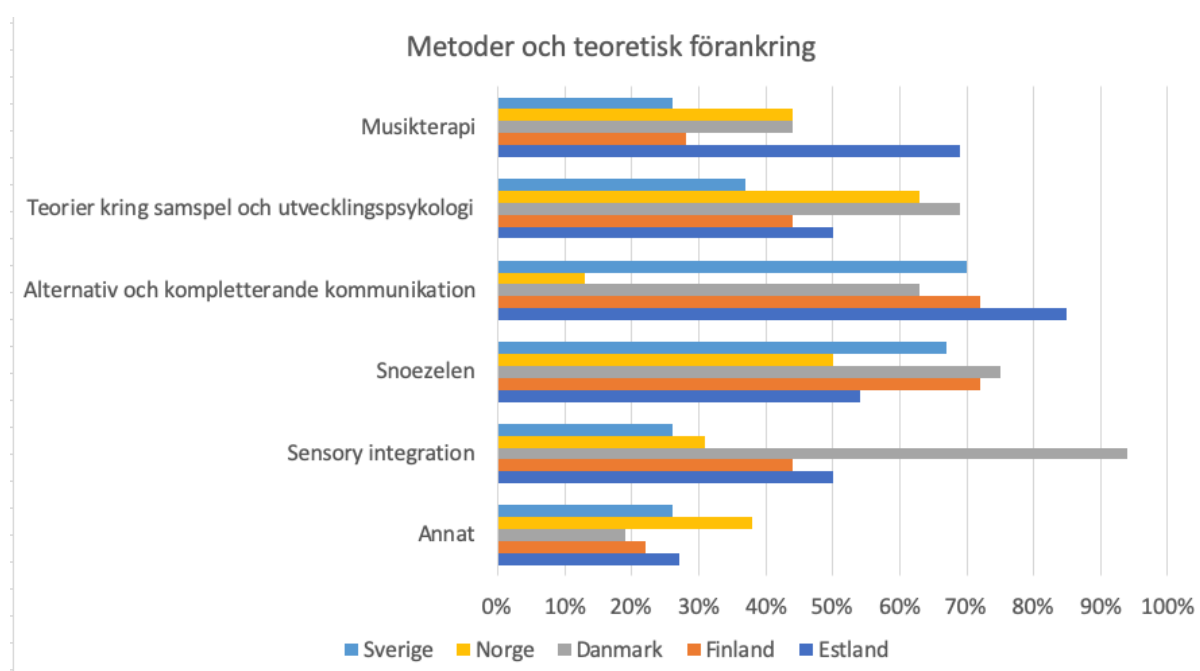
Tabell 1. Mål med att använda sinnesrum i de olika länderna – andel svar i procent

	Sverige	Norge	Danmark	Finland	Estland
Utveckla samspel och kommunikation	96%	81%	94%	89%	85%
Utveckla egen aktivitet och delaktighet	77%	50%	81%	89%	38%
Vila och återhämtning	96%	94%	88%	94%	92%
Självreglering och vakenhet	73%	56%	88%	67%	69%
Sensorik och motorik	88%	81%	81%	72%	62%
Lek och fritid	58%	81%	63%	67%	58%
Annat	8%	25%	19%	22%	4%

Metoder och teoretisk förankring

Metoder och teoretisk förankring är också ett område där de finns stora skillnader mellan vissa länders svar. **Snoezelen** som metod ser ut att vara den som det råder mest samstämmighet kring, då minst 50% i alla länderna har kryssat för detta alternativ.

Alternativ och kompletterande kommunikation har däremot endast fått 13% av svaren i Norge, trots att det alternativet fått mellan 63 och 85% i övriga länder. När det gäller **teorier kring samspel och utvecklingspsykologi** och **musikterapi** ligger Sverige lägst, med 37 respektive 26% av svaren. **Sensory integration** är det som dominerar i Danmark, där hela 94% har angett detta som metod, medan Sverige också där ligger lägst med 26%.

Figur 14. Diagram över metoder och teoretisk förankring i Sverige, Norge, Danmark, Finland och Estland.

Tabell 2. Metoder och teoretisk förankring i de olika länderna – andel svar i procent

	Sverige	Norge	Danmark	Finland	Estland
Musikterapi	26%	44%	44%	28%	69%
Teorier kring samspel och utvecklingspsykologi	37%	63%	69%	44%	50%
Alternativ och kompletterande kommunikation	70%	13%	63%	72%	85%
Snoezelen	67%	50%	75%	72%	54%
Sensory integration	26%	31%	94%	44%	50%
Annat	26%	38%	19%	22%	27%

Diskussion

Vi har valt att rapportera resultaten av den svenska enkäten väldigt detaljerat, väl medvetna om att inte alla detaljer är av intresse för alla läsare. Men vi tror att det finns stort intresse bland dem som arbetar med sinnesrum att få veta hur det ser ut i andra verksamheter i Sverige. Att både övergripande resultat och detaljer är av intresse, framgår också av alla de detaljerade och uttömmande svar vi fått av dem som besvarat enkäten.

Något som är viktigt att tänka på när man ser alla siffror och procenttal i rapporten, är att vi inte säkert kan säga att det är så här det ser ut i hela Sverige, eller i hela Norden och Baltikum. Det är därför vi har valt att ange de svenska svaren i hur många respondenter som har angett de olika svaren, istället för att visa svaren i procent. Däremot har det varit nödvändigt att använda procenttal för att kunna jämföra svaren från de olika länderna.

Vi tror ändå att enkätsvaren ger en representativ bild av hur det ser ut i Sverige, i alla fall inom LSS-verksamheter, habiliteringar och skolor. Enkäten har besvarats av personer som arbetar med sinnesrum i många olika landsändar och från både stora och små verksamheter, inom både regioner och kommuner. Svaren stämmer också med vad vi själva har sett genom våra kontakter med olika verksamheter som har sinnesrum och de nätverk vi medverkar i. Att så många som 27 av de 53 verksamheter som bjöds in att svara på enkäten valde att svara är vi mycket nöjda med. Inte minst eftersom vi i många fall saknade adresser till nyckelpersoner som kunde svara på frågorna, och då behövde lita på att någon administratör eller hög chef lyckades lista ut vem inbjudan borde nå.

Att vi inte fick ett enda svar från någon högre utbildning, bekräftar den bild vi redan hade tidigare, att det saknas specifika utbildningar om sinnesrum och dess metoder. Om någon utbildning innehåller sådana moment, så är det ett undantag snarare än regel. Detta bekräftas också av enkätsvaren. Det är inte så att de som arbetar med sinnesrum saknar utbildning, tvärtom har många någon form av pedagogisk, paramedicinsk eller annan högskoleutbildning. Det som saknas är en längre utbildning specifikt inriktad på Snoezelen och/eller multisensorisk stimulering. Personalen får nu istället luta sig mot sin grundutbildning och sedan själv läsa på eller lära av andra.

Baserat på de svar vi fått angående vad som händer i rummen, verkar det som om Snoezelen-metodik är det som dominerar i Sverige och det är sannolikt också det som förmedlas vid de korta utbildningar och erfarenhetsutbyten som sker. Det är också en metod som kommer högt upp vad gäller svar angående vilka teorier och metoder som ligger till grund för arbetet i rummen. Den metod som de allra flesta angett att de använder är Alternativ och Kompletterande Kommunikation, AKK. Det framgår dock inte helt hur respondenterna definierar och arbetar med AKK och det finns inte någonting om kommunikationskartor eller enkla samtalsapparater i beskrivningarna av utrustningen i rummen. Däremot framhålls "att utveckla samspel och kommunikation" bland målen för verksamheterna. Att en viktig målgrupp är personer med flerfunktionsnedsättning indikerar

också att många av deltagarna har omfattande kommunikationssvårigheter och då brukar ju någon form av AKK erbjudas. AKK har också en mycket stark ställning i Sverige, så det är inte förvånande att det anges som den mest frekventa metoden i den här undersökningen. Här kunde vi dock ha varit lite tydligare med våra frågor i enkäten, så vi bättre kunnat förstå vad respondenterna menat med svaren.

När vi bett om fritextsvar i enkäten, till exempel i frågan om fördelar med sinnesrum, har vi fått svar som bekräftar vår bild av Snoezelen, som kravlösheten, möjligheten till återhämtning och att få syn på andra förmågor hos deltagarna. Kanske hade ännu fler fritextfrågor gett oss en ännu djupare förståelse. Samtidigt finns det en gräns för hur mycket fritextsvar man kan begära i en enkät och med flervalsfrågorna har vi fått resultat som går att jämföra med hur andra länders deltagare har svarat på samma frågor. Det hade ändå varit intressant att få fram mer av respondenternas synpunkter, till exempel kring om de saknar något, om de stöter på några särskilda svårigheter eller utmaningar, om de tycker att de har tillräcklig utbildning i att arbeta med multisensoriska sinnesrum/Snoezelen och vad de ser som viktigt för den fortsatta utvecklingen. Förhoppningsvis kan publiceringen av denna rapport leda till ett fortsatt erfarenhetsutbyte där dessa frågor kan lyftas fram.

Slutsatser

Att arbeta med sinnesrum är en väletablerad del av arbetet med barn och vuxna med omfattande funktionsnedsättningar i Sverige, framför allt LSS målgrupper, och även internationellt. Verksamheterna tillämpar i stor omfattning någon variant av Snoezelenmetodik, där ett kravlöst samspel mellan personen, miljön och en medföljande stödperson står i centrum. Det verkar finnas många likheter i målsättning, arbetssätt och i rummens utformning, trots en avsaknad av samordning, rikstäckande nätverk eller formell utbildning i att arbeta med sinnesrum. Med ökade krav på evidensbaserad omvårdnad och en mångfald av utövare finns det dock ett stort behov av utbildning inom området, som baseras både på beprövad erfarenhet och vetenskaplig evidens. Genom att föra diskussioner i ett gemensamt nätverk skulle vi som arbetar med sinnesrum tillsammans kunna verka för att en sådan utbildning kommer till stånd och gemensamt föra arbetet med sinnesrum framåt.

Referenser

- Caltenco, H. A., Larsen, H., & Hedvall, P. (2012). Enhancing multisensory environments with design artifacts for tangible interaction. In *Proceedings of the seventh international workshop on haptic and audio interaction design (HAID)*, Lund, Sweden (pp. 45-47).
- Cameron, A., Burns, P., Garner, A., Lau, S., Dixon, R., Pascoe, C., & Szafraniec, M. (2019). Making sense of multi-sensory environments: a scoping review. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1-27.
- Eijgendaal, M., Eijgendaal, A., Fornes, S., Hulsege, J. E., Mertens, K., Pagliano, P., ... & Vogtle, L. K. Multi Sensory Environment (MSE/Snoezelen)–A Definition and Guidelines. *Rehabilitation*, 24(4), 175-184.
- Hedvall, P.-O., Larsen, H. S., & Caltenco, H. (2013). Inclusion Through Design - Engaging Children with Disabilities in Development of Multi-Sensory Environments. In *Assistive Technology Research Series* (Vol. 33, pp. 628-633). IOS Press.
- Hogg, J., Cavet, J., Lambe, L., & Smeddle, M. (2001). The use of 'Snoezelen' as multisensory stimulation with people with intellectual disabilities: a review of the research. *Research in developmental disabilities*, 22(5), 353-372.
- Ivarsson, M. (2017). Sinnesstimulans som habiliteringsinsats för personer med omfattande funktionsnedsättningar. Specialarbete för psykologer, Habilitering och Hälsa, Stockholms läns landsting.
- Larsen, H. S. (2015). *Tangible participation-Engaging designs and design engagements in pedagogical praxes* (Vol. 1, No. 2015). Lund University.
- Lotan, M., & Shapiro, M. (2005). Management of young children with Rett disorder in the controlled multi-sensory (Snoezelen) environment. *Brain and Development*, 27, S88-S94.
- Pagliano, P. (2017). *Multisensory environments*. Routledge.
- Pagliano, P. (1998). The multi-sensory environment: an open-minded space. *British Journal of Visual Impairment*, 16(3), 105-109.
- van der Putten, A., Vlaskamp, C., & Schuivens, E. (2011). The use of a multisensory environment for assessment of sensory abilities and preferences in children with profound intellectual and multiple disabilities: A pilot study. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 24(3), 280-284.
- Saarela, M. (2020). NPHZ-2017-10170-NordplusHorizontal-Finalreport2017. Se <https://unlimited.hamk.fi/category/multisensory-environment-mse/>

- Sachs, D., & Nasser, K. (2009). Facilitating family occupations: Family member perceptions of a specialized environment for children with mental retardation. *American Journal of Occupational Therapy*, 63(4), 453-462.
- Stephenson, J., & Carter, M. (2011). The use of multisensory environments in schools for students with severe disabilities: Perceptions from teachers. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23(4), 339-357.
- Thompson, C. J. (2011). Multi-Sensory Intervention Observational Research. *International Journal of Special Education*, 26(1), 202-214.